

Sprawozdanie z realizacji zadania - uzupełnienia

„Plany zadań ochronnych dla wybranych ekosystemów wodnych Żuław Wielkich i Gdańskich”

Umowa dotacji: WFOS/D/515/41/2013

Zadanie zostało zrealizowane w terminie luty-grudzień 2013r. Założony cel projektu, którym była ocena zasobów i walorów przyrodniczo-kulturowych wód delty Wisły został osiągnięty.

Stworzona została koncepcja działań ochronnych wybranych i zinwentaryzowanych w 2012r. cennych układów wodnych i ich najbliższego otoczenia, która pozwoli na przeciwdziałanie ich zniszczeniu oraz na przywrócenie stanu optymalnego.

W dniu 7 października 2015r. został osiągnięty rezultat projektu - Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego złożyła wniosek o dofinansowanie niniejszego zadania pn. „Zrównoważone zarządzanie zasobami przyrody w delcie Wisły. Zachowanie bioróżnorodności i dziedzictwa kulturowego” do Komisji Europejskiej w ramach Instrumentu Finansowego LIFE 2014-2020 (LIFE Nature and Biodiversity) – Podprogram na rzecz środowiska, obszar priorytetowy - Przyroda i różnorodność biologiczna. W załączeniu (na płycie CD-R) przekazujemy wniosek o dofinansowanie o akronimie LIFE/PL/Vistula Delta.

Nadrzędnym celem projektu jest opracowanie i demonstracja dobrych praktyk mających na celu zrównoważone zarządzanie zasobami przyrodniczymi obszaru rolniczego położonego w delcie Wisły. Pod hasłem "zrównoważone zarządzanie" rozumie się utrzymanie, a także poprawę potencjału przyrodniczego* wybranych elementów krajobrazu (w tym układów przyrodniczych, ekosystemów), z zachowaniem produkcyjnej funkcji terenów rolniczych.

Szczegółowymi celami przedsięwzięcia są:

1. zwiększenie potencjału przyrodniczego silnie zniekształconych bądź antropogenicznych elementów środowiska przyrodniczego (uregulowanego cieku oraz 3 antropogenicznych zbiorników wodnych), tak aby mogły one skutecznie pełnić w krajobrazie rolniczym funkcje ostoju bioróżnorodności i jednocześnie świadczyć usługi ekosystemowe w aspekcie wykorzystania ich do poprawy warunków życia człowieka;
2. zapewnienie "osnowy przyrodniczej" w postaci nieużytkowanych enklaw bioróżnorodności w wysokoprodukcyjnej przestrzeni rolniczej;
3. zapewnienie "pełnowartościowych" miejsc występowania w krajobrazie rolniczym cennym gatunkom zwierząt, w tym przedmiotom ochrony obszaru Natura 2000 PLB280010 Zalew Wiślany oraz protekcja regionalnie rzadkich przedstawicieli awifauny;

4. zapewnienie zachowania w krajobrazie Żuław siedlisk przyrodniczych Natura 2000, przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 PLH28007 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana (siedliska 3150, 6430, 6510), także poza tym obszarem;
5. wzrost wiedzy i świadomości społeczeństwa w zakresie znaczenia "wysp" bioróżnorodności w krajobrazie rolniczym oraz możliwości ich wykorzystania do poprawy jakości życia;
6. zagwarantowanie zabezpieczenia przeciwpowodziowego na pierwotnym poziomie lub poprawę tego bezpieczeństwa na skutek podejmowanych działań;
7. odtwarzanie utraconych wartości kulturowych w nawiązaniu do tradycyjnego krajobrazu rolniczego i zurbanizowanego (jednostek osadniczych) Żuław Wiślanych.

Działania realizowane będą w 4 zakresach tematycznych:

1. Renaturyzacja rzeki Tugi od Nowego Dworu Gdańskiego do Szkarpawy – rozwiązania modelowe, w kompromisie z ochroną przeciwpowodziową, z uwzględnieniem świadczeń ekosystemowych rzeki dla społeczeństwa.

Składowe działania:

- wykonanie opracowania inwentaryzacyjno-diagnostycznego oraz kompleksowej koncepcji renaturyzacji całego objętego projektem odcinka rzeki;
- modelowa renaturyzacja 4 odcinków rzeki (oczyszczenie i modelowanie koryta i brzegów, wprowadzanie i modelowanie roślinności, usunięcie gatunków inwazyjnych, wykonanie infrastruktury edukacyjnej i turystycznej).

2. Zwiększenie potencjału przyrodniczego 3 zbiorników wodnych, dawnych elementów sieci melioracyjnej, pełniących w krajobrazie funkcję starorzeczy.

Składowe działania:

- wykonanie kompleksowego opracowania inwentaryzacyjno-diagnostycznego i wskazań doprojektów realizacyjnych;
- wykup/przejęcie w trwałe zarząd gruntów;
- realizacja działań w obrębie zbiorników i ich otoczenia: spowolnienie procesu zarastania, wzbogacenie roślinności szuwarowej, poprawa stanu ziołorośli przybrzeżnych (siedlisko Natura 2000 6430), uzupełnienie zadrzewień, kultywacja łąkowego otoczenia (siedlisko Natura 2000 6510, utworzenie zbiornika astatycznego).

3. Opracowanie i modelowa realizacja rozwiązań zwiększających bioróżnorodności oraz kultywujących wartości kulturowe krajobrazu w warunkach wielkoobszarowego gospodarstwa rolnego.

Składowe działania:

- wykonanie opracowania inwentaryzacyjno-diagnostycznego dla modelowego gospodarstwa i dokumentacji projektowo-technicznej;
- renaturyzacja i rekompozycja zieleni i innych elementów krajobrazu w obrębie gospodarstwa: nasadzenia drzew i krzewów, rekompozycja zieleni otaczającej zabudowania, przebudowa płatu lasu w granicach gospodarstwa w kierunku zgodnym z siedliskiem, modelowanie roślinności nieużytków, korekta rowów, kształtowanie brzegów zbiornika wodnego.

4. Organizacja warsztatów oraz przedsięwzięć służących transferowi doświadczeń

Składowe działania:

- warsztaty dla studentów architektury zakończone konkursem;
- pięć 4-dniowych szkoleń warsztatowych dla nauczycieli;
- 3-dniowe szkolenie warsztatowe dla przedstawicieli instytucji, samorządów i NGO;
- 3-dniowe szkolenie warsztatowe dla rolników.

Określone w sposób ilościowy wskaźniki osiągnięcia rezultatów:

- długość odcinka rzeki z opracowaną koncepcją renaturyzacji - 14 km;
- powierzchnia (łącznie z korytem rzeki) objęta działaniami renaturalizacyjnymi - 3,1 ha;
- powierzchnia obszarów, na których w modelowy sposób wykorzystano wspólnie izolowane dawne elementy sieci melioracyjnej i ich otoczenie, jako ostoje bioróżnorodności i nośnik elementów tradycyjnego krajobrazu w obszarach rolniczych - 12,1 ha;
- powierzchnia renaturyzacji i rekompozycji elementów tradycyjnego krajobrazu żuławskiego w modelowym gospodarstwie rolnym i w jego bezpośrednim sąsiedztwie - co najmniej 5% powierzchni gospodarstwa - 7,5 ha;
- liczba obiektów (przestrzeni) przygotowanych do świadczenia usług ekosystemowych w zakresie wypoczynku, rekreacji i edukacji – 6
- liczba chronionych siedlisk przyrodniczych objętych działaniami projektowymi – 3;
- liczba cennych gatunków zwierząt, którym zapewnione zostaną właściwe dla nich siedliska występowania - 10;
- liczba odbiorców bezpośrednich (na podstawie spotkania rozpoczynającego, konferencji podsumowującej, dnia otwartego Life, udziału w targach, dożynkach i festynach, przewidywanych nakładów publikacji itp.) – 10.000 osób.

Objęte działaniami obiekty znajdują się w otulinie Parku Krajobrazowego "Mierzeja Wiślana" oraz (poza łąką w Łaszce) w europejskiej sieci Natura 2000. Stanowią wyspy bioróżnorodności w krajobrazie rolniczym o dużym znaczeniu lokalnym ze względu na rzadkość starorzeczy w tym rejonie Żuław Wiślanych. Wybrane obiekty umożliwiają demonstracyjny charakter zastosowanych działań z zakresu czynnej ochrony przyrody - dają one możliwość zrównoważonego zwiększenia wartości przyrodniczych zbiorników poprzez odsłonięcie przynajmniej części lustra wody, przy zachowaniu lokalnie cenniejszych dla awifauny fragmentów szuwarów oraz właściwe ukształtowanie zadrzewień i zakrzewień. Ilustruje to obiekt Płonina, gdzie prace przygotowawcze wykonane wiosną 2015' i usunięcie części nymfeidów umożliwiły powrót łęgów łabędzi niemych na zbiorniku już w tym samym sezonie. Rozwiązania wypracowane w projekcie można będzie zastosować do podobnych zbiorników w całym regionie Żuław, a tam, gdzie to możliwe - składowe działań i ich efekty udostępnić szerszemu gronu odbiorców dzięki odpowiedniej infrastrukturze edukacyjnej.

Żuławy Wiślane to nadal rejon rolniczy. W ostatnich dziesięcioleciach w związku z przemianami związanymi z intensyfikacją rolnictwa obserwuje się jednak szereg zmian w środowisku przyrodniczym regionu. Są to przede wszystkim, opisane w części B2d wniosku, monotypizacja krajobrazu i związane z tym spadek bioróżnorodności w skali krajobrazowej i biocenotycznej, a w skutek tego również gatunkowej. Ubywa śródpolnych zadrzewień i zakrzewień, przydrożnych szpalerów drzew, w tym typowych dla krajobrazu kulturowego Żuław głowionych wierzb. Mniej jest miedz, ziołorośli i innych niewielkich enklaw nieprodukcyjnej roślinności.

Obszary bezpośrednio objęte działaniami przewidzianymi w projekcie (podobszary 1-3) są typowymi elementami opisanego powyżej krajobrazu. Stosunkowo najbardziej urozmaicony krajobraz występuje w otoczeniu rzeki Tugi, gdzie przewidziano cztery przestrzenie działań. Krajobraz wokół zbiorników wodnych, choć nieco uproszczony (np. ubytki w zadrzewieniach wierzbowych i topolowych), nadal jest nośnikiem wielu elementów tradycyjnego krajobrazu. Najbardziej zdewaluowany jest krajobraz gospodarstwa wielkoobszarowego, gdzie przywrócenie zadowalających walorów będzie wymagało szczególnej uwagi (por. część B2d). Siedliska przyrodnicze objęte projektem:

3150 - Starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne z roślinnością ze związku Nympheion, Potamion

Projekt w części związanej ze zbiornikami wodnymi obejmuje dawne elementy sieci melioracyjnej - odcięte fragmenty dawnych kanałów. Obiekty te, mimo antropogenicznego charakteru, pełnią w rolniczym krajobrazie Żuław funkcję ekologiczną starorzeczy. Jest ona tym bardziej istotna, iż nie ma w tym regionie ani naturalnych starorzeczy ani niewielkich zbiorników wodnych. Obiekty te przyjęto w związku z tym traktować jako stanowiące siedlisko 3150 i uznano za przedmiot ochrony w obszarze Natura 2000 PLH280007 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana; w obszarze tym znajdują się wszystkie objęte działaniami zbiorniki tego typu w całości (Łaszka, Płonina, Wydmina).

6430 – Ziołorośla górskie (Adenostylion alliariae) i ziołorośla nadrzeczne (Convolvuletalia sepium)

Siedlisko występuje tu głównie w postaci zbiorowisk welonowych, towarzyszących zadrzewieniom i zakrzewieniom wokół zbiorników i koryt rzecznych; niekiedy na Żuławach fizjonomię takich ziołorośli przyjmują także fitocenozy towarzyszące zakrzewieniom i zadrzewieniom śródpolnym i przydrożnym. Działania protegujące tę roślinność polegać będą na modelowaniu odkształconych gatunkowo płatów w kierunku bardziej zgodnych z wzorcami lub odtwarzaniu ziołorośli w oparciu o materiał roślinny z możliwie najbliższych położonych stanowisk. Wsparciem dla fitocenozy o fizjonomii welonów będzie też zakładanie zakrzewień w przestrzeniach 1-4 na Tudze, w obiektach Płonina, Wydmina i w gospodarstwie rolnym. Siedlisko 6430 jest przedmiotem ochrony w w obszarze Natura 2000 PLH280007 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana.

6510 - Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arhenatherion elatioris)

Projektem objęty jest wzorcowy płat łąki świeżej, położony przy jednym z wyżej opisanych starorzeczy (obiekt Łaszka). Planuje się złożenie wniosku do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gdańsku o zmiany w SDF dla obszaru PLH280007 w postaci korekty granic "in plus" i włączenie omawianego płatu chronionego siedliska przyrodniczego w granice ww. obszaru Natura 2000 (w obszarze tym łąki obecnie zanikają). Planuje się również wykup łąki z rąk prywatnych przez Samorząd Województwa Pomorskiego i przekazanie jej w trwały zarząd Pomorskiemu Zespołowi Parków Krajobrazowych, co zapewni jej zachowanie i wzorcowe utrzymywanie na stałe. Łąka ta wraz ze starorzeczem będzie stanowić "mocną" ostoję bioróżnorodności. Obecnie siedlisko 6510 nie jest wprawdzie przedmiotem ochrony w obszarze Natura 2000 PLH280007 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana, jednakże projekt planu ochrony dla obszaru przewiduje uznanie łąk świeżych za przedmiot ochrony ze względu na ich rolę w środowisku przyrodniczym (także dla obszaru PLB280010 jako miejsc odpoczynku i żerowania lub lęgów także jego przedmiotów ochrony) i zagrożenie całkowitą utratą siedliska w obszarze.

Cenne gatunki ptaków najbardziej protegowane przez działania planowane w projekcie, w tym istotne dla sąsiadującego z obiektami objętymi projektem obszaru Natura 2000 PLB280010 Zalew Wiślany:

*A151 Batalion *Philomachus pugnax* - gatunek odpoczywający i żerujący na łąkach żuławskich,*

*A142 Czajka *Vanellus vanellus* - gatunek gnieźdzący się w pobliżu obiektów, cenny dla lokalnej awifauny ze względu na kurczący się lokalny areal lęgowy,*

*A371 Dziwonia *Carpodacus erythrinus* - gatunek gnieźdzący się w zakrzewieniach i niższych zadrzewieniach w obiektach, cenny i charakterystyczny dla lokalnej awifauny,*

A043 Gęgawa Anser anser - przedmiot ochrony w PLB280010, gatunek masowo odpoczywający i żerujący na łąkach żuławskich,

A705 Krzyżówka Anas platyrhynchos - gatunek potencjalnie lęgowy w obiektach,

A036 Łabędź niemy Cygnus olor - przedmiot ochrony w PLB280010, gatunek lęgowy w obiektach,

A166 Łęczak Tringa glareola - przedmiot ochrony w PLB280010, gatunek odpoczywający na łąkach (także w obiekcie działań),

A614-B Rycyk Limosa limosa - gatunek gnieźdzący się w pobliżu obiektów, cenny dla lokalnej awifauny (są tu jedyne dwie pary tego gatunku gnieźdzące się na polskim Pomorzu),

A639 Żuraw Grus grus - gatunek żerujący w obiektach i ich otoczeniu,

1084 Pachnica dębowa Osmoderma eremita (Scopoli 1763).

Gatunek nie jest bezpośrednio objęty projektem ale może w przyszłości pojawić się w odpowiednich dla niego siedliskach (starych drzewach liściastych - wierzbach i topolach) w obrębie obiektów i w gospodarstwie rolnym. Możliwa też będzie poprzez transplantację okazów z powodu np. zagrożenia stanowisk. Na terenie Żuław i Powiśla wycinane są stare drzewa oraz aleje, a obecna intensyfikacja takich działań budzi poważne wątpliwości co do przetrwania zarówno starych drzew jak i ich fauny. Tworzone w projekcie szpalery drzew za kilkadziesiąt będą mogły stać się siedliskiem dla pachnicy. Obecnie gatunek 1084 nie jest przedmiotem ochrony w obszarze Natura 2000 PLH280007 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana, jednakże projekt planu ochrony dla obszaru przewiduje wprowadzenie go na ich listę. Należy jednak podkreślić, że istotą projektu nie jest wyłącznie ochrona tych konkretnych siedlisk przyrodniczych i gatunków. Jego ideą nadrzędną jest zachowanie i podnoszenie potencjału przyrodniczego układów (elementów krajobrazu), stanowiących bądź mogących stanowić enklawy bioróżnorodności - miejsce występowania szeregu organizmów z różnych grup systematycznych.